

gemiye delme isteklerine üst kattakilerin engel olmaması halinde hepsinin batacağı uyarısında bulunmuş (Buhârî, “Şeriket”, 6) ve hudûdullahı riayetin toplumsal boyutu-na dikkat çekmiştir.

İslâm dini savaşta da haddi aşmayı yasaklamıştır. Hicretten evvel on küsur yıl boyunca müşriklerin işkencelerini, onur kırıcı sözlerini ve davranışlarını sabırla karşılayan müslümanlara daha sonra savaş izni veren âyetlerde haddi aşmamaları öğütlenmiş (el-Bakara 2/190-194), bir topluluğa karşı beslenen öfkenin aşırı gitmeye sebep olmaması gerektiği belirtilmiştir (el-Mâide 5/2). Müfessirler bu âyetlerde geçen i’tidâ kelimesini savaş ortamında bile gözetilmesi gereken yasakların çiğnenmesi diye açıklamıştır. Bunlar işkence yapmak, kulak ve burun gibi organları kesmek, kadınları, çocukları ve savaşa katılmayan yaşlıları, rahipleri, hahamları öldürmek, gereksiz yere ağaçları kesmek, beslenme ihtiyacı dışında hayvanları öldürmek vb. davranışlardır (Taberî, III, 562-564; Fahreddin er-Râzî, V, 128; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, III, 239-241). Hz. Peygamber ve ardından gelen Hulefâ-yi Râşidîn orduları uğurlarken insanlığa yakışmayan bu tür hareketlerden kaçınılması emretmiştir (*Müsned*, I, 300; II, 524; Buhârî, “Cihâd”, 147, 148; Müslim, “Cihâd”, 3, 24-25, 137). İslâm her şeyde orta yolu öğütleyen, aşırı gitmeyi yasaklayan, beden ve ruhla uyum içinde insanı insanlık onuruna yakışır düzeye ulaştıran bir ölçü ve denge dinidir (el-İsrâ 17/29, 110; el-Furkân 25/67). İslâmiyet yemede ve içmede aşırı gitmeyi yasakladığı gibi Allah’ın helâl kıldığı temiz rızıkları, meşrû lezzetleri din adına kendine haram kılmayı (el-Mâide 5/87; el-En’âm 6/119), Allah ve resulünün öngördüğü ibadetleri azımsayıp yeni ibadet şekilleri ortaya çıkarmayı da yasaklamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 172, 183, 300; II, 524; Taberî, *Câmi’u l-beyân* (Şâkir), II, 142, 167-173; III, 562-564; IV, 583-585; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu l-ğayb*, III, 103; V, 128; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî v.dğr.), Beyrut 1427/2006, II, 158; III, 239-241; IV, 88; İbn Kesîr, *Tefsîrü l-Kur’ân*, I, 150-152, 328; II, 162-163; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 150, 311, 584; Âlûsî, *Rûhu l-me’âni*, I, 277; II, 75; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 378; II, 694.

İBRAHİM ÇELİK

TAADDÛD-i ZEVCÂT

(bk. ÇOK EVLİLİK).

TAALLUK

(تعلق)

Bâbürlüer’de,
onların halefleri olan
küçük devletlerde
ve İngiliz sömürgesi döneminde
Hindistan’da görülen
bir idarî birim.

Sözlükte “bağlı olma, bağlılık” anlamına gelen **taalluk** kelimesi **taluk** (**taluka**) şeklinde Sanskritçe ve Hintçe’ye de girmiştir. Taalluk (taalluka) terimi ilk defa, vergi toplamada iltizam usulünün yaygınlaştığı Bâbürlü Hükûmdarı Evrengzîb zamanında (1658-1707) ortaya çıkmıştır. Hem kendi nüfuzu altındaki toprakların hem diğer zemindarların vergilerini tahsil edip ödeyen zemindarlara XI. (XVII.) yüzyılın ikinci yarısından sonra **taalluk-dâr** (**taalluka-dâr**) denilmiştir (*Eİ²* [İng.], XI, 439).

Seksen ile 100 civarında köyden ve bir merkez kasabadan meydana gelen idarî birime taalluk denilirdi. Taallukun başında bulunan taallukdar vergi tahsildarı, aynı zamanda büyük arazi sahibi, yani bir çeşit toprak ağası idi. 1858’de 10 milyon kişinin yaşadığı tahmin edilen Eved’deki (Avadh) araziler 272 taallukdarın mülkiyetindeydi. Taallukdarın başlıca görevleri kendi taallukundaki arazi vergilerini toplamak, adalet ve güvenliği temin etmek, gerektiğinde eyalet merkezine insan gücü sağlamak veya belirli sayıda asker göndermekti. Taallukdarın işi ve idare alanları babadan oğula veya kardeşlere geçirdi. Bunlar vergileri tahsil edip onda birini kendilerine ayırırlardı. Ancak bazı güçlü ve imtiyazlı taallukdarlar toplanan verginin dörtte birini aldıklarından onlara Hintçe “çovdherî” (dörtte bir sahibi) denilmiştir.

Taallukdarların topraklarında çalışan köylülerle münasebetlerinde başka araçlar da görev yapmaktaydı. Meselâ 10 milyon dönüme sahip bir taallukdarın arazisinde kendilerine belirli miktarda para vermek şartıyla 1 milyon dönümlük yeri işletme hakkına sahip vergi mültezimleri vardı. Aynı şekilde bu mültezimlerin toprağında 50.000-100.000 dönümlük arazileri işleyen veya işleten çeşitli kimseler bulunmaktaydı. Böylece verginin toplanmasına aracılık eden bir mültezimler zinciri meydana geliyordu. Bâbürlüer döneminde XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar taalluk ve taallukdar kelimeleri zamana ve bölgelere göre farklı anlamlarda kullanılmıştır. Racastan ve Bengal’de bir taallukdar arazilerinin genişliği

ve sosyal statü bakımından zemindardan sonra gelirdi. Fakat Pencap ve Eved’de çok güçlü taallukdarlar vardı ve bunlar doğrudan doğruya eyalet valisine bağlıydı. Bâbürlüer’in son zamanlarında merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte Eved’de ve Kuzey Hindistan’da topladığı vergiyi devlete nâdiren ödeyen ve kendi bölgesinin gerçek idarecisi olan kudretli taallukdarların ortaya çıktığı görülmektedir. Pencap’taki Pindigheb ve Dhani, Fethkot taallukdarları buna örnek gösterilebilir.

XVIII. yüzyılda Bengal, Bihâr ve Orissa’da taallukdarların aleyhine büyük arazi sahibi zemindarların güçlendiği görülmektedir. Büyük zemindarlar kendi kudretlerini ve para kaynaklarını arttırmak için “mezkûrî taalluk, cengelbûrî taalluk” vb. adlar altında birçok taalluk çeşidi oluşturular ve bunları gayri resmî olarak sattılar. Doğu Hindistan Şirketi ile Bengal zemindar ve taallukdarları arasında yapılan dâimî iskân anlaşmasıyla bütün bağlı taalluklar vergilerini bağımsız şekilde ödeyen araziler haline getirildi (1789-1792). Bu anlaşmadan sonra zemindarlar tarafından yeni taalluk türleri oluşturuldu. Bunların başındaki taallukdarların hepsi 1793 anlaşmasının öngördüğü yükümlülük ve bazı haklara sahip oldular. Bir taallukdarın kirası sabit şekilde belirlendi ve taallukdarlık hakkı belirli bir bedel ödenmesiyle zemindara devredilecek hale getirildi.

Taallukdarlar Hindistan’da İngiliz sömürgesi döneminde görevlerini ve nüfuzlarını korudular. Hindistan genel valilerinden C. Canning ve J. Lawrence’in taallukdarlık kurumunu ortadan kaldırmak için silâhları toplatmaları ve kaleleri yıktırmaları bir sonuç vermedi. Taallukdarların egemenliğini kırmak, onları köylülerle hükümet arasında aracı durumundan çıkarmak amacıyla toprak vergisinin doğrudan doğruya köylülerden alınmasına karar verilmesi üzerine halkın bir kısmını arkalarından sürükleyen Eved taallukdarları İngiliz işgaline karşı başlatılan sipahi ayaklanmasına (1857-1858) tam destek verip İngilizler’i büyük zarara uğrattılar. Bu yüzden İngilizler onların topraklarını ellerinden aldılar da daha sonra birçoklarının toprağı geri verildi. Taallukdarlık kurumu, bazı yeni düzenlemelere rağmen Hindistan’da İngiliz idaresinin sona ermesine kadar varlığını devam ettirdi ve ancak 1950’li yıllarda çıkarılan arazi kanunları ile tazminatları ödenmek suretiyle kaldırılabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, III, 295, 306, 314, 349, 360-363; İrfan Habib, *The Agrarian System of Mughal India, 1556-1707*, New Delhi 1999; *History of Bangladesh* (ed. Sirajul-Islam), Dhaka 2007, II; S. Nurul Hasan, "The Position of the Zamindars in the Mughal Empire", *The Indian Economic and Social History Review*, I/4, New Delhi 1964, s. 107-119; Shireen Moosvi, "Zamindār", *EP²* (İng.), XI, 439; M. Gaborieau, "Ta'alluk", *EP² Suppl.* (İng.), s. 767-768.

S. HALUK KORTELE

TAAMMÜD

(bk. KASIT).

et-TAARRUF

(التعريف)

Muhammed b. İbrâhîm el-Kelâbâzî'nin
(ö. 380/990)

tasavvufa dair eseri

(bk. KELÂBÂZÎ, Muhammed b. İbrâhîm).

TAASSUP

(التعصب)

Benimsediği görüşü
körü körüne savunma anlamında
bir terim.

Sözlükte "yakalamak, kuşatmak, sarmak, bağlamak" anlamındaki **asb** (**usûb**) kökünden türeyen ve "kendi soyuna yardım etmek, körü körüne bağlanmak" mânasına gelen **taassub** genelde **asabiyyet**le eş anlamlı kabul edilir (*Lisânü'l-Ârab*, "aşb" md.; *Tâcül-Ârûs*, "aşb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 388). Ancak başlangıçta "kabile taassubu" anlamında kullanılan asabiyyet zamanla daha geniş bir etnik ve siyasal içerik kazanırken Batı dillerinde **fanatizm** (fanatisme) Türkçe'de **bağnazlık** kelimesiyle karşılanan taassup din, düşünce, siyaset, milliyet gibi birçok alanda koyu bir muhafazakârlığı, değişik anlayışları aşağılayıp yok etme eğilimini, farklılıklara karşı katı bir hoşgörüsüzlüğü ifade eden bir terim haline gelmiştir. Tehânevî'nin "herhangi bir tarafa bağlılıktan dolayı delili apaçık ortaya konduğunda bile gerçeği kabul etmeme" şeklindeki tanımı (*Keşşâf*, II, 946) terimin belirtilen geniş kapsamına uygundur. Bu anlayışa sahip olan kimseye **mutaassib** denir. Taassubun karşıtı **müsâmaha** ve **tesâhüldür**. İslâm literatüründe özellikle dinî ve fikrî taassup daha çok taklid kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de taassupla aynı kökten türeyen kelimeler geçerse de bunların terim anlamıyla ilgisi yoktur. Dört âyette kör bir inatla gerçeğe karşı direnenler hakkında "anîd" kelimesi (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "and" md.), bir âyette de (el-Mü'minûn 23/75) "yanlış bir inatla sürdürme" anlamında "lecâc" masdarından fiil kullanılmıştır. İbn Hazm leccâcı, "yaptığının yanlış olduğu apaçık görünmesine yahut doğru mu yanlış mı olduğu bilinmemesine rağmen kafasını koyduğu şeyi sürdürme" şeklinde tanımlamakta ve bunun "yanlışlığı ortaya çıkmadığı sürece hak olduğuna inandığı şeye göre davranma" mânasındaki sebattan farklılığına dikkat çekmektedir. Bir âyette geçen (el-Feth 48/26) "hamiyyete'l-câhiliyye" sözü taassuba yakın bir anlam içermektedir (bk. HAMİYET). "İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın, kötülük ve düşmanlık yönünde yardımlaşmayın" meâlindeki âyetle (el-Mâide 5/2) tartışmaların doğru bilgilere, kanıtlara, aydınlatıcı kaynağa dayandırılması (Âl-i İmrân 3/66; el-Hac 22/3, 8) ve güzellikle yapılması (en-Nahl 16/125; el-Ankebût 29/46; Fussilet 41/34) gerektiğini, dinde zorlama olamayacağını (el-Bakara 2/256) bildiren âyetlerde dolaylı biçimde taassup reddedilmektedir. Elmalılı Muhammed Hamdi, son âyetin insanları zorla bir dine sokma çabasını yasaklaması yanında hürriyet alanına giren konularda kimseye baskı yapılamayacağı anlamına geldiğini belirtmektedir (*Hak Dini*, II, 860-862). Atalarının yanlış inançlarını ve hayat tarzlarını körü körüne sürdürerek hak dine karşı direnen inkârcıların tutumlarını anlatıp eleştirme bağlamında taassuba işaret eden ifadeler birçok âyette yer almakta, insanlar düşünerek ve bilerek inanmaya çağırılmaktadır (meselâ bk. el-Mâide 5/104; el-Enbiyâ 21/52-54; Lokmân 31/21-22). Bir âyette, Allah'ın bildirdiği gerçeklere uymaları istendiğinde atalarının tuttuğu yolda yürüceklerini söyleyen müşrikler, atalarının akla uygun davranıp davranmadığı, tuttukları yolun doğru olup olmadığı üzerinde düşünmeye davet edilmekte, bilinçsizce atalarının yolunu izleyenler çobanın sesine göre hareket eden sürüye benzetilerek, "Onlar sağır, dilsiz ve kördür, çünkü akıllarını kullanmazlar" şeklinde eleştirilmektedir (el-Bakara 2/170-171). Bu âyetleri yorumlarken, sapıklık içinde oldukları Allah tarafından bildirilen ataları taassupla taklit etmenin onları Allah'a eş tutma anlamına geldiğini belirten Elmalılı Muhammed Hamdi'ye göre gerçe-

ğin ve iyinin ölçüsü Allah'ın buyruğu ve delile dayalı bilgi olduğundan geçmiş sifir kendi geçmişini diye taklit etmek taassuptur (*Hak Dini*, I, 585-587). Asabiyyet kavramının geçtiği hadislerde kabile taassubu reddedilmiştir (meselâ bk. *Müsned*, II, 306, 488; Müslim, "İmâre", 57; Nesâî, "Taḥrîm", 18). Taassuba yakın bir anlamda kullanılan hamiyet bazı hadislerde olumsuz bir duygu biçiminde zikredilir (meselâ bk. *Müsned*, I, 288; Buhârî, "Meğâzî", 34; Müslim, "Tevbe", 56). Taassup kavramının, bir inancı körü körüne kabul edip başkasına dayatma ve başkalarının inanç ve düşüncelerini aşağılayıp baskı yoluyla yok etmeye çalışma gibi sonuçlar içerdiği dikkate alınırca hadislerdeki müsamaha, hilim, tenenni, sabır, sekînet vb. kavramlara yapılan vurgularla Hz. Peygamber'in bu yöndeki davranışlarını anlatan ifadelerin Câhiliye geleneğinde köklü bir yeri olan taassup ruhunu yıkmayı ve yerine müsama-hakâr bir anlayış koymayı amaçladığı ortaya çıkar.

Ahlâk kitaplarında cedel, hilâf, husumet gibi kavramlar çerçevesinde daha çok inanç ve fikir taassubuyla bunun doğurduğu kısır çekişmeler üzerinde durulmuştur. Râgib el-İsfahânî bu yolda çekişmeye girenleri birbiriyle vuruşan hayvanlara benzetir. Çünkü bunlardan her biri kendisinin baskın çıkmasını, rakibinin yenilmesini ister. Peygamberlerin mucizesi, hakîmlerin hikmeti bile inadı karakter haline getirmiş mutaassıba gerçeği kabul ettiremez. İsfahânî öldürmenin yaşatmaktan, yıkmaktan daha kolay olduğunu belirten ifadeleriyle taassubun hiçbir olumlu değer üretmeyen yıkıcı bir ruh hali sayıldığına dikkat çeker (*eż-Zer'â ilâ mekârimî's-şer'î'a*, s. 259-262). Taassubu en çok eleştiren İslâm âlimlerinden biri de Gazzâlî'dir. Gazzâlî'ye göre bir sözü söyleyene göre değil gerçek olup olmadığına bakarak değerlendirmek gerekir (*el-Münkız*, s. 18-19). Bir düşünce ve inanç hareketiyle ilgili duydukları şeyleri inceleyip değerlendirmek yerine kulaktan dolma bilgilerin taklitçi bir tutumla benimsenmesi insanlarda katı bir bağlılık doğurmakta ve giderek taassup duygusunun yerleşmesine yol açmaktadır (*İhyâ'*, I, 284). Nitekim İslâm dünyasında özellikle fıkıh ve kelâm alanlarında mezheplerin ortaya çıkmasından sonra taassubun ürettiği tartışmalar kan dökülmesine ve ülkelerin tahrip edilmesine kadar varan düşmanlıklara sebep olmuştur (*a.g.e.*, I, 41-42; mezhep taassubu hakkında bk. *DİA*, XIII, 9). Gazzâlî'nin